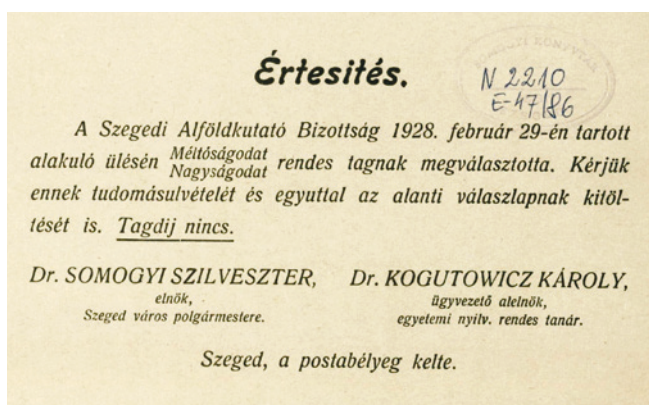

ALFÖLDKUTATÁS ÉS A NAGYTÁJ FEJLESZTÉSE KLEBELSBERG KUNO MUNKÁSSÁGÁBAN

A trianoni békediktátum következtében a csonka ország 93 000 km² területéből 42 000 (azaz 45,16%); 8 684 000 lakosából 3 860 000 (azaz 44,45%) esett az Alföldre. Ez a korábbi évtizedekhez képest nagymértékben felértékelte a régió jelentőségét: az Alföld társadalmi és gazdasági fejlődése többé nem lokális érdek, hanem országos jelentőségű sorskérdés lett. Így érthető, hogy a világháborúban legyőzött Magyarországon erősödött az Alföld – és annak jellemző települési formája, a tanya – iránti figyelem.¹

Tonelli Sándornak, a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara titkárának a gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter elhunytá után egy évvel mondott emlékbeszédje felhívja a figyelmet, hogy „az alföldi gondolat Klebelsberg-nél nem az ötletszerűségnek a szülötte, hanem hosszú, fokozatos fejlődésnek, lelki átalakulásnak az eredménye. ... [két évtizedes hivatali munkája tapasztalatai révén] alakult ki Klebelsberg lelkében az alföldi gondolat, amely fokozatosan betöltötte egész egyéniségét és aktív, cselekvő egyéniségében megvalósítandó programmá jegecesedett.”²

Értesítés Móra Ferenc bizottsági taggá történő megválasztásáról (Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár aprónyomtatványok tára N 2210.)

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG MEGALKULÁSA ÉS SZERVEZETE

A szegedi egyetem professzorai, valamint aktívabb múzeumi szakemberek és középiskolai tanárok 1928. február 29-én a szegedi városháza közgyűlési termében alakították meg a Szegedi Alföldkutató Bizottságot.

Elnöknek Somogyi Szilveszter szegedi polgármestert, ügyvezető alelnöknek Kogutowicz Károly professzort, díszelnöknek és fővédnöknek pedig Klebelsberg Kuno gróf minisztert, Szeged országgyűlési képviselőjét választották meg.³

¹ Romány Pál: A tanyavilág és a falukutatás a harmincas években. In: A falukutatás fénykora. Szerk. Pölöskei Ferenc. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 2002. 186.

² Tonelli Sándor: Klebelsberg és az alföldi gondolat. In: Góf Klebelsberg Kuno emlékezete. A gróf Klebelsberg Kunoról szóló emlékbeszédek és megemlékezések 1932–1938. Szerk. Kornis Gyula. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938. (Továbbiakban: TONELLI, 1938.) 172–173.

³ Megalakult az Alföldkutató Bizottság. Szegedi Friss Ujság 29. (1928) március 1. 1.

Az alakuló gyűlésen tíz szakosztály felállítását határozták el: 1. Nyelvészeti és irodalmi, 2. Történelmi, 3. Földrajzi, 4. Szociográfiai, társadalomrajzi és néprajzi, 5. Közegészségügyi, 6. Biológiai, 7. Ásvány-földtani, paleontológiai, 8. Fizikai-kémiai, 9. Erdészeti, 10. Mezőgazdasági szakosztály.⁴

A SZEGEDI EGYETEM MINISZTERI TÁMOGATÁSA

Az egyetem fejlesztéséhez logikai egységként kapcsolta hozzá az alföldi gondolatot, melynek lényege abban állt, hogy az egyetem tudományos kutatóközpontként vegyen részt az Alföld tudományos megismerésében. Ezen ismeretek birtokában pedig a tájegység legégetőbb problémáinak (pl. szociális, egészségügyi ellátás, közlekedés) megoldásában is működjön közre.⁵ A pécsi egyetem kötelességül pedig a dunántúli kérdések tudományos megvilágítását szánta.⁶

A szegedi egyetem kiépítésének az Alföld általános társadalmi és gazdasági fejlesztésében betöltött szerepét Klebelsberg Kuno gróf többször is hangsúlyozta. Például

Másnap, amikor az alapköleteteli ünnepség előnapján Horthy Miklós kormányzóval együtt megérkezett Szegedre, Tóth Károly rektor üdvözlő beszédében kiemelte, hogy a Tisza/parti egyetem készséggel vállalta magára a miniszter által kijelölt feladatokat: „Mi itt az Alföld közepén, minden erőnk megfeszítésével azon lesünk, hogy a kultúra és tudomány erejével felszínre hozzuk azokat a nagy szellemi kincseket és értékeket, amelyek a magyar nép lelkében rejlenek, s hogy gyümölcsöztessük azokat a nemzet és az egész emberiség javára.”⁸ Az alapköleteteli ünnepség alkalmával Klebelsberg Kuno gróf ünnepi beszédében megerősítette a kormányzati Alföld/fejlesztés gondolatát: „vége annak a kornak, amikor mindent a nemzetiségi vidékre és Budapestre vittek, és a színmagyar Alföldet és a tősgyökeres Dunántúlt elhanyagolták. Magyarország újjáépítésében éppen egyik vezető gondolatnak kell lennie annak, hogy a magyar vidékbe mentől nagyobb erőt öntsünk.”⁹

A miniszter felsőoktatás-politikájában¹⁰ kitüntetett helyen szereplő szegedi és debreceni egyetemre az Alföldkutatásból

Amint Petőfi megteremtette az Alföldnek a poézisét és esztétikáját, úgy kell megteremtenie most a debreceni és a szegedi egyetemeknek az Alföld tudományosságát

1926. október 3-án, két nappal a szegedi egyetem alapköleteteli ünnepsége előtt a Budapesti Hírlap vezércikkében is kiemelte: „Szegeden egyetemet alapítunk újjá, és az egyetem-alapítás szent dolog a nemzetek életében. De nem tanteremmel teli pompás palotát emelünk, hanem klinikákat az Alföld nagy betegei számára. A magyar kultuszminiszter a magyar gyermek minisztere, ezért illik, hogy a munkát a gyermek-klinika emelésével kezdje meg. De gyermekegészségügyünk állapota is rákényszerít bennünket arra, hogy a gyermek- és csecsemőgyógyászat ügyével legnagyobb szeretettel foglalkozzunk.”⁷

háruló szerepet 1928. március 11-én az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület XVI. közgyűlésén elmondott beszédében pontosan meghatározta.¹¹ „Sor került az alföldi egyetemre (Debrecen, Szeged) [...] És ez a két intézmény együtt ma már nem két egyetem az Alföldön, azért, mert véletlenül az Alföldön van, hanem mind a kettő az Alföld egyeteme. Az Alföld egyeteme olyan értelemben véve, hogy a teológiai fakultás az Alföld vallási ügyeivel foglalkozik, a jogi fakultás az Alföld társadalmával, a filozófiai fakultások az Alföld történetével, az orvosi fakultások pedig az alföldi nép betegségeivel foglalkoznak. Eddig az alföldi egyetemek még nem

⁴ Megalakult az Alföldkutatató Bizottság. Szegedi Napló 4. (1928) március 1. 4.

⁵ T. Molnár Gizella: Klebelsberg az iskolaépítő. Szent Gellért Kiadó, Szeged, 1992. 14.

⁶ Huszti József: Gróf Klebelsberg Kuno életműve. MTA, Budapest, 1942. (Továbbiakban: HUSZTI, 1942.) 178.

⁷ Klebelsberg Kuno: Az Alföld egészsége és műveltsége. Budapesti Hírlap 46. (1926) október 3. 1.

⁸ A kormányzó az Alföldön. Budapesti Hírlap 46. (1926) október 5. 2.

⁹ A kormányzó Szegeden. Budapesti Hírlap 46. (1926) október 6. 3.

¹⁰ Ujváry Gábor: Klebelsberg Kuno kulturális politikája és a felsőoktatás. Gerundium 9. (2018) 3. szám 109–121.

¹¹ A kultuszminiszter előadása az Alföld kulturális fejlődéséről. Pesti Hírlap 50. (1928) március 13. 11.; Az Alföldet kulturális tényezővé kell tenni – mondotta a kultuszminiszter. Pesti Napló 79. (1928) március 13. 14.; 17.000 tanítóra és 8500 tanteremre van még szüksége az Alföld kultúrájának. Nemzeti Ujság 10. (1928) március 13. 3.; Klebelsberg kultuszminiszter az Alföld kultúrájáról és a tanyák népének megbecsüléséről. 8 Órai Ujság 14. (1928) március 13. 2.

képviselték az Alföld tudományosságát, mert az Alföld még nem egy olyan lezárt része a tudományosságnak, mint a Dunántúl. Amint Petőfi megteremtette az Alföldnek a poézisét és esztétikáját, úgy kell megteremtenie most a debreceni és a szegedi egyetemeknek az Alföld tudományosságát. Így kap majd az Alföld egy sajátos egyéniséget. De nem elég az, hogy mi ezt a munkát elvégezzük, nem elég az, hogy odaadjuk pénzünket, hanem kell, hogy ezek az alkotások valóban a nemzet közkincsévé váljanak, hogy nemzetünk szeresse is azokat!”¹²

Szeged és Debrecen városa maga is komoly anyagi áldozatokat vállalt magára az egyetemi építkezések alkalmával, így azok a beruházások gyorsan komoly és látványos sikert értek el. Ennek megfelelően az 1920-as években ez a két egyetem jóval gyorsabban fejlődött, mint a pécsi.¹³ Ugyanakkor a szegedi és debreceni egyetemek sikeréhez – a két város jelentős önrész-vállalása mellett – kétségkívül hozzájárult az Alföldkutatásban felismert és magára vállalt szerepük is. Ennek köszönhetően mind a kormányzat, mint a helyi önkormányzat jobban magáénak érezte az egyetemet és szívesebben fordított annak kiépítésére jelentősebb anyagi áldozatot. Klebelsberg Kunonak a szegedi egyetem kiépítéséért végzett áldozatos és kitartó munkáját a tanári kar adományaiból készült és 1931-ben elhelyezett emléktábla is hirdeti.

KLEBELSBERG TÁMOGATÁSA ÉS IRÁNYMUTATÁSA AZ ALFÖLDKUTATÁS SZÁMÁRA

1928. március 20-án a képviselőház ülésén Tóth Pál egységes párti képviselő követésre méltónak tartotta Klebelsberg miniszternek a közművelődési egyesület közgyűlésén kifejtett gondolatait és az Alföld-fejlesztés kijelölt irányát: „Az Alföld tanyavilága ma már sok ezer és ezer kisegisztenciának ad állandó otthont. Sajnos, ez a sok apró otthon nélküli az emberi kulturáltság legelemibb követelményeit is. Már maga az építkezési mód híján van minden egészségügyi észszerűségnek, földes szobája, nedves fala melegágya a tuberkulózis bacilusának, amelyből azután a betegségnek és nyomorúságnak sok magva kél ki és végül időelöltti pusztulásba dönti a magyar tanya lakosát, a magyar földnek ezt az új honfoglalóját, ahogy azt Klebelsberg kultuszminiszter úr a napok-

ban a Magyar Alföldi Közművelődési Egyesület közgyűlésén mondotta.”¹⁴

1928. május 8-án az állami költségvetés Vallas- és Közoktatásügyi Minisztériumra vonatkozó részének tárgyalásakor a képviselőház ülésén Erődi-Harrach Tihamér egységes párti képviselő felszólalásában helyeselte Klebelsberg Kuno gróf alföldfejlesztési programját: „Mi alföldi képviselők és az alföldi magyarság, nem sokalljuk azokat az áldozatokat, amelyeket az ország ennek a két egyetemnek fejlesztésére hoz. Mi magunk is érezzük, hogy nekünk, az alföldi magyarságnak is érdeke, hogy Magyarország szellemi vezetői főként ezeknek az egyetemeknek volt hallgatói közül kerüljenek ki. Ezek azok a hallgatók, akik ezekhez az egyetemekhez fűződő speciális előképzettségük folytán jobban bele tudnak majd kapcsolódni az Alföld közigazgatásának szellemi és gazdasági életének vezetésébe, és éppen ezért helyeseljük és szükségesnek tartjuk azt, hogy a szegedi egyetem is, éppen úgy, mint a debreceni egyetem – nem akarok külön felszólalni a debreceni egyetemnél, de általánosságban mindezeket vonatkoztatom a debreceni egyetemre is a szegedi mellett – továbbfejlesztésük és olyan magas tudományos nivóra emeltessek, hogy azokat a speciális feladatokat, amelyeket mi, alföldi magyarság ezeknek az egyetemeknek működéséhez fűzünk, megvalósítsa. Nekünk nem egy egyetem kell, nem két egyetem kell. Nekünk a szegedi és debreceni egyetem, mint az alföldi kultúrának továbbfejlesztője kell. Ezért helyeseljük és tartjuk szükségesnek ezeknek az egyetemeknek továbbfejlesztését. Én a hálának ezekkel a szavaival fogadom el a költségvetésnek erre vonatkozó részét.”¹⁵

Válaszul Klebelsberg Kuno gróf tájékoztatta a képviselőket a Szegedi Alföldkutató Bizottság hivatalos megalakulásáról és az Alföld széleskörű tudományos kutatásának megindulásáról: „Nagy örömmel hallottam Erődi-Harrach Tihamér tisztelt barátom felszólalásában azt, hogy az Alföld tényleg teljesen magáévá tette azt a gondolatot, hogy az ő kulturális fejlesztése érdekében igen széleskörű akcióra van szükség, amelyben ma még jóformán a kezdeményezésnél vagyunk. (...) Hogy ezek mennyire feladatuk magaslátán állnak, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Szeged és Debrecen városa ezeknek az egyetemeknek dolgoztató száz százalékig magukévá tették. Az egyetemek ezt a bizalmat úgy érték el, hogy

¹² Klebelsberg Kuno: Alföldkutatás [Klebelsberg Kuno beszéde az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület közgyűlésén]. Széphalom 2. (1928) 224–225.

¹³ Ujváry Gábor: Klebelsberg Kuno és a Trianon utáni magyar felsőoktatás-politika. In: Trianon és a magyar felsőoktatás I. A VERITAS Történetkutató Intézet és a Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség 2017. december 4-én, a budapesti Eötvös Collegiumban rendezett konferenciájának előadásai. Szerk. Ujváry Gábor. VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló, Budapest, 2018. 255–256.

¹⁴ Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Athenaeum Rt., Budapest, 1927. (Továbbiakban: KN 1927–1931) X. 106–107.

¹⁵ KN 1927–1931. XII. 155.

alföldkutatással a legkomolyabban foglalkoznak. Csak pár nappal ezelőtt alakult meg Szegeden egy külön Alföld-kutató Bizottság, amelyben egyetemi tanárok és más szakemberek együtt foglalnak helyet, és amely céljául tűzte ki, hogy mind természettudományi, mind pedig szellemtudományi alföldi problémákkal fog rendszeresen foglalkozni. A debreceni egyetemen pedig, és annak Tisza István tudományos körében szintén ilyen alföldi problémákat látnak meg, tárgyalnak és igyekeznek megoldani. És azt hiszem, hogy ezek becses adalékot fognak szolgáltatni az egyes kormányzati ágaknak is.”¹⁶

Hat héttel később, a felsőház 1928. június 21-i ülésén elmondott beszédében részletesen ismertette az Alföld tudományos kutatása mögötti állami szerepvállalás indokait és

mert nekünk is meg kell ismernünk földünket, hanem azért is, mert országunk megismerése szerez nekünk odakünn külföldön legtöbb tiszteletet. Nem az, hogy mi másoknak viszonyait ismerjük, – az is imponál künn, de nem az imponál a legjobban –, hanem az imponál a legjobban, hogy mi saját körülményeinket jól ismerjük. Ezért egy ilyen kutatásnak nemzeti megszervezése nagyon fontos volna. Ezt társadalmilag is meg lehet csinálni, de minthogy nálunk éppen a társadalom ilyenekben, ilyen iniciatívákban gyöngye, azért ebben is – hiába – az iniciativa az államra vár és csak aztán remélhető, hogy talán a társadalom is megszívleli a dolgot.”¹⁷

A Szegedi Alföldkutató Bizottság szervezésében 1928. október 21-én Szeged-Alsótanyán Klebelsberg Kuno gróf miniszter meghallgatta a szakemberek terveit és a tanyai

A kiegyezés korának az volt a baja, hogy a súlyt a központra és a perifériákra, Budapestre és a nemzetiségi övre vetette, ami e kettő közé esett – az Alföld és a Dunántúl – azt meglehetősen elhanyagolták

kormányzati céljait: „Ami az egyetemi tanárok munkásságát illeti, amelyre rámutattam az előbb, ezt a munkásságot az adminisztratív szabályozásnál jobban szolgálná az, ha példának okáért az alföldkutatást centrálisán vennők kézbe, elsősorban kormánytámogatással, vagy esetleg a kormány venné kézbe. A Magyar Földrajzi Társaság annak idején megszervezte a Balaton-kutatást, amely összehasonlíthatatlanul kisebb munka volt, mégis egyike tudományosságunk legnagyobb eredményeinek. De ez is 33 évig tartott. Ha az Alföldet ugyanígy, ugyanilyen vizsgálódással fogjuk kutatni, akkor talán 150 év alatt el fogjuk végezni a munkát. Ezt tehát gyorsítanunk kellene. És itt, ezen a téren mindenféle szakmabeli tudósnak, az archeológustól a jogászig mindenkinek igen nagy munkatere akad, mert Alföldünk részben, még igen jelentékeny mértékben terra incognita. És ezt nemcsak azért kell megtennünk,

gazdák óhajait.”¹⁸ A miniszter tanyai látogatása az alsótanyai gazdasági népiskola felavatása¹⁹ és a gazdakör Kossuth-serlegének avatóünnepségével²⁰ volt egybekötve.²¹ Klebelsberg miniszter ünnepi beszédében kiemelte: „Szervezkednünk kell, elsősorban pedig a gazdálkodást a leghelyesebb és okoszerűbb alapra helyezni. A program tehát a tanya népének gazdasági megszervezése, melynek első lépése a gazdasági iskolák megteremtése, melyek közül az elsőt ma adtam át itt rendeltetésének. Ezeket szerte szórva, még továbbiak fogják követni, s ezeknek az lesz a hivatása, hogy egyrészt tanítsák a jövő nemzedékeket a legokoszerűbb gazdálkodásra, a baromfitenyésztésre, gyümölcstermelésre, műtrágyázásra és egyéb hasznos és jövedelmet hozó foglalkozásokra.”²²

Klebelsberg Kuno gróf 1928. november 18-án a *Pesti Napló*-ban megjelent vezércikkében megerősítette a szegedi

¹⁶ KN 1927–1931. XII. 155.

¹⁷ Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója. Athenaeum Rt., Budapest, 1928. II. 388.

¹⁸ Klebelsberg kultuszminiszter a szegedi Alföldkutató Bizottság alsótanyai ülésén ismerteti az alföldkutatásra vonatkozó programját. Szegedi Napló 4. (1928) október 20. 2.

¹⁹ Klebelsberg kultuszminiszter Alsótanyán. Szegedi Uj Nemzedék 10. (1928) október 23. 1.

²⁰ Klebelsberg Kuno gróf Szegeden. Szegedi Friss Ujság 29. (1928) október 21. 2.

²¹ Klebelsberg Kuno gróf kultuszminiszter Kossuth szellemében kulturális demokráciát hirdetett Alsótanyán. Szegedi Napló 4. (1928) október 23. 1–3.

²² Klebelsberg kultuszminiszter iskola-avató beszéde. Szegedi Napló 4. (1928) október 23. 4.

egyetemnek az Alföldkutatásban betöltött szerepéről vallott nézeteit: „A szegedi egyetem professzorai is megértették az új idő intő szavát. Megalkották más kitűnő szakemberek bevonásával az Alföldkutató Bizottságot, és elmélyedtek azokban a természettudományi problémákban, amelyeket az Alföld talaja, klímája, növényi és állatvilága vet fel. Értékes munkásságuk eredményét most kezdjük kiadni. Könyveik és füzetek eljutnak majd az Alföld könyvtáraiba, és a tanítók az eredményeket népszerűsítik a falvakban és a tanyákon. Végre valahára az Alföldnek meg kell ismernie saját nagy problémáit. A kiegyezés korának az volt a baja, hogy a súlyt a központra és a perifériákra, Budapestre és a nemzetiségi övre vetette. Ami e kettő közé esett – az Alföld és a Dunántúl – azt meglehetősen elhanyagolták. Most öntudatos ellentétben ezzel a politikával megadjuk az Alföldnek a maga saját kultúráját. Azelőtt divat volt az Alföldet elmaradottságáért lesajnálani, ma a lesajnálók emlékéitől számonkérjük, miért hagyták az Alföldet sajnálatra méltó állapotban. A debreceni Nagyerdő klinikáin és a szegedi Templom tér laboratóriumaiban megindul a munka, folyik a nagy küzdelem az Alföld sajátos problémáinak megoldásáért. A szellem azután sugárzik ki tovább a tanyai iskolák révén az egész Tisza mellékére. A klinikák nyerték a magyar egyetemi gondolat első csatáit, a másodikat a természettudományi laboratóriumok fogják megnyerni.”²³

Klebensberg Kuno gróf Alföld-propagandájának egyik legállandóbb, sokszor emlegetett motívuma az Alfölddel történt nagy igazságtalanság, amelynek jóvátételére lelkét feltette. Tragikus darab földnek tekinti, amelynek életéből, az európai kultúra szemszögéből nézve, a török megszállás közel kétszáz évet elrabolt. A további tragikum oka a népesség rendíthetetlen magyarsága volt, amely nem tudott ellenállni 1848 varázsanak, s lelkileg nem tudott kibékülni 1867 realpolitikai szükségességével. A kiegyezéskori kormányok nem támaszkodhattak Kossuth Lajos népére, hanem kénytelenek voltak a nemzetiségi kerületekbe menni mandátumokért, amiknek azután ára volt, többek között utakban, hidakban, vasutakban, iskolákban, közintézményekben is! Közben fejleszteni kellett Budapestet: ami erő megmaradt, az odaszivárgott.²⁴

Klebensberg Kuno grófnak az Alföld 1867–1918 közötti ellenzéki beállítódásáról mondott megállapítását alátámasztják a politikatörténeti munkák is.²⁵ Az alföldi megyék egyértelmű ellenzéki orientációja emiatti kormányzati elhanyagolását pedig Klebensberg követően más politikusok is elismerték. Így például Jánossy Gábor egységes párti képviselő a képviselőház 1931. április 23-i ülésén irányította rá a figyelmet a Klebensberg által felismert összefüggésekre: „Mi ezer éven keresztül tápláltuk tyúkkal és kaláccsal a nemzetiségeket mindaddig, amíg a nyakunkra nem nőttek és a békeidőben, a közös ügyes világban, nemzetiségi vidékeken raktuk le a vasutakat, építettük az iskolákat, létesítettük a kórházakat, és az Alföld színmagyar népe ugyanekkor koldusbotot vett a kezébe s évente 80 000 magyar ment ki Amerikába, a nagy magyar Alföld nagy hitbizományai és nagybirtokai miatt, meg azért, mert az alföldi magyar 48-as érzelmű volt, a közösügyes kormányok e miatt is elhanyagolták.”²⁶

Klebensberg Kuno gróf 1929. május 29-én a Szegedi Alföldkutató Bizottság kecskeméti nagygyűlésén vehette át Kecskemét város díszpolgári címét.²⁷ Ennek kapcsán hangsúlyozta: „Életem legnagyobb büszkesége az, hogy az Alföld közművelődésének érdekében szolgálatot tehettem. Hiszen magam is itt születtem az Alföldön, a Maros partján, össze vagyok növe ezzel a földdel. Az az érzésem, hogy a magyar erőforrás az a terület, amely a Dunától keletre és a Tiszának két oldalán elterül.”²⁸ Az Alföldkutató Bizottság ülésén pedig a szakemberek előtt fejtette ki az Alföldkutatásra vonatkozó nézeteit: „Megnyílt a debreceni és szegedi egyetem, elkészültek a klinikák, az orvosi karok behatóan foglalkoztak az egészségügyi kérdésekkel, és a többi fakultások azon tanszékei közül is, amelyeken eleven ember ült, megindult a munka oly irányban, hogy az Alföld sajátos problémáival ki-ki a maga szempontjai és saját tudományágának szemszögéből foglalkozik. Így szervezkedtek meg Szegeden és Debrecenben az Alföld-kutatók, akik most Kecskeméten tartják kongresszusukat. És ilyenkor látszik, mennyire igazuk van azoknak, akik a kultúrát nem fényűzésnek, nem impraktikus emberek hasznavehetetlen képzelgésének, hanem az energiákat hatványozó eleven erőnek tekintik, amelynek környezetében forr, fejlődik minden.

²³ Klebensberg Kuno: Az egyetemi gondolat sorsa. Pesti Napló 79. (1928) november 18. 1–2.; Az egyetemi gondolat sorsa. Szegedi Napló 4. (1928). november 21. 1.

²⁴ Huszti, 1942. 269.

²⁵ Pap József: Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből. (Esterházy Károly Főiskola Történettudományi Doktori Iskola Közleményei 5.). Akadémiai Kiadó – Líceum Kiadó, Budapest, 2014. 1. térképmelléklet.; Gerő András: Az elsőpró kisebbség. Népképviselő a monarchia Magyarországon. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány – Habsburg Történeti Intézet, Budapest, 2017. 388.)

²⁶ KN 1927–1931. XXXV. 75–76.

²⁷ A kultuszminiszter Kecskeméten. Pesti Hírlap 59. (1929) május 30. 11.

²⁸ Rettenetes a felelősség, amely reám nehezedik – mondotta Klebensberg gróf Kecskemét díszközgyűlésén. Budapesti Hírlap 49. (1929) május 30. 8.; Klebensberg Kuno gróf ünneplése Kecskeméten. Szegedi Friss Ujság 30. (1929) május 30. 1.

Megbecsülhetetlen szolgálatot tettek az annyi ellenzéssel küszködő egyetemi gondolatnak azok a professzorok, akik megszervezték az Alföldkutató Bizottságot, egyfelől a tudás, másfelől az Alföld egészségügyi, szociális, közművelődési és gazdasági problémái között megteremtették a szerves kapcsolatot.”²⁹

Szegedi Alföldkutató Bizottság 1930. június 14–15-i ülése Szentesen

Egy évvel később, 1930. június 14-én a Szegedi Alföldkutató Bizottság szentesi nagygyűlésén Klebelsberg Kuno gróf kiemelte az Alföldkutató és -fejlesztés kormányzati támogatása mögött meghúzódó szempontokat: „Évszázados mulasztásokat kell ennek a nemzetnek a csökkent gazdasági erejével jóvátenni és a helyzetet javítani. Demokratikus korban nem lehet sikeres az akció, ha széles néprétegek nem állnak mögötte meggyőződésükkel. Hiszen volt itt vármegyei öntudat. Büszkén vallották magukat jászoknak, kunoknak, hajdúknak, Csanád vagy Csongrád megyeieknek. Volt nemzeti tudat. De valahogy az alföldi öntudat állott gyengén. Az a szolidaritás, amelyet a dunántúli és erdélyi ember érzett, és amely szolidaritás erejénél fogva nagy előnyöket tudott biztosítani magának: itt nem volt meg. És hasztalan küzdünk mi, ha a tömegek nem állnak mögöttünk. Az alföldi intelligenciát kérjük elsősorban, hogy álljon az alföldi gondolat mellé, hogy ezek a gondolatok felszívódjanak az Alföld tömegeinek a véérébe.”³⁰

Klebelsberg Kuno gróf 1930. október 24-én Szegeden az egyetemi építkezések zárókövetésének ünnepségén *A szegedi egyetem fejlődése és hivatása* című előadásában részletesen kifejtette a szegedi egyetemnek az Alföldkutató Bizottságban betöltött szerepét: „Ez a tiszai egyetem itt ebben a nagy alföldi metropoliszban csak akkor fog hivatásának megfelelni, és

csak akkor illeszkedik be mint nélkülözhetetlen szerv a nemzet szervezetébe, ha az egyetemi gondolat leglényegesebb mozzanatát: a kutatást egyesíteni tudja az alföldi gondolatral; ha a kutatásainak tárgyát lehetőleg úgy választja meg, hogy a megoldáshoz közelebb hozza az Alföld speciális nagy problémáit. Nem gondolom, hogy a regionalizmus színvonalára való lesüllyedést jelentené, ha az egyetem szemináriumai és laboratóriumai főképpen olyan kérdésekkel foglalkoznának, amelyek összefüggésben vannak az Alföld és Szeged nagy problémáival, és ha a doktori disszertációk és magántanári habilitációs dolgozatok is ebbe a tárgykörbe esnének. Az Alföld lakosságának és gazdaságának statisztikája, az öntözés problémája, az alföldi munkanélküliség és a kubikos kérdés, a birtokmegosztás és a latifundiumok, magánjogunk, különösen örökösödési jogunk kihatása a kisgazda-társadalomra, megannyi olyan kérdéscsoportok, amelyeknek boncolgatásával a jogi és államtudományi kar nagy szolgálatokat tehetne a nemzeti ügynek. És mennyi helyi probléma kínálkozik a bölcsészeti kar, föld- és néprajzi, nyelvészeti, történeti, továbbá ásvány-, növény- és állattani tanszékei számára. De az elméleti természettudományi és az orvosi intézeteknek is kínálkoznak bekapcsolódási lehetőségek.”³¹

Klebelsberg Kuno gróf 1931. február 8-án a szolnoki Tisza-konferencián is összefoglalta a szegedi és debreceni egyetemeknek az Alföldkutató Bizottságban betöltött, illetve betöltendő szerepét: „Úgy a szegedi, mint a debreceni egyetem, ez a két tiszai egyetem meg is alakította már Alföldkutató Bizottságát, amelyhez most mint egyetlen technikai főiskolánk, a műegyetem is csatlakozott, és így hatalmas szervezetet építünk az Alföld tudományos problémáinak tervszerű átkutatására és meg vagyok róla győződve, hogy ez az a becsületes magyar módszer, amellyel tiszai egyetemeink biztosíthatják maguknak a Tisza-vidék népének szeretetét és áldozatkészességét.”³²

Tonelli Sándor a miniszter elhunyt után egy évvel mondott emlékeztetőjében – a népiskolától a külföldi magyar intézetekig terjedő alkotások felsorolása után – megjegyzi: „Mindez pedig nála egy általános, átfogó kultúrpolitikai, sőt nemzetpolitikai koncepció keretébe beállítottan jelentkezett, amelybe a belföldön létesített kulturális intézményeken kívül beletartoztak az európai magyarokat nevelő külföldi Collegium Hungaricumok, s a művelődés kérdéseinek kívül a legújabb gazdasági problémák is, amelyek az általa alapított Alföldi Bizottság működésének kereteit kitöltötték. Ahol és

²⁹ Klebelsberg Kuno: Mi az igazi célja a kecskeméti és miskolci kongresszusnak? Pesti Napló 80. (1929) május 28. 1.; Klebelsberg kultuszminiszter az Alföld nagy problémáiról. Szegedi Napló 5. (1929) május 29. 1.

³⁰ Az Alföldkutató Bizottság szentesi közgyűlése. Szentesi Hírlap 12. (1930) június 17. 3–4.

³¹ Klebelsberg Kuno: Világviságban. Athenaeum, Budapest, 1931. 281.

³² Klebelsberg Kuno: A szolnoki Tisza-konferencia. Pesti Napló 82. (1931) február 8. 1.; Klebelsberg Kuno: Utolsó akkordok. Athenaeum, Budapest, 1932. (Továbbiakban: KLEBELSBERG, 1932.) 171.

ahogy az Alföldi Bizottság Klebelsberg elnöklésével egyre nagyobb tárgykörökre kiterjedő üléseit tartotta – Szeged, Békéscsaba, Szolnok, Nyíregyháza, Debrecen, Szentes –, szinte nyomjelzését nyújtotta az alföldi gondolat térbeli kiterjedésének és az egyetemes nemzeti gondolattal való azonosulásának.³³

Bizonyos ellenzéki politikai körök és képviselők Klebelsberg Kuno szemére vetették az általuk túlzottnak tartott felsőoktatási és kultúrpolitikai költségvetési tételeket. Például a képviselőház 1932. május 31-i ülésén Éber Antal, az egységes pártból 1931 októberében kilépett képviselő felszólalásában kérdőre vonta a minisztert nagyívű oktatási és kulturális intézményfejlesztési törekvései miatt, s ezeknek az állami erőforrásoknak a gazdasági szakoktatásra fordítását követelte: „Gróf Klebelsberg tisztelt képviselőtársunk beszélt ezekről a mezőgazdasági intézményekről, az Alföld elhanyagolásáról stb. Én utánanéztem a földművelésügyi tárca költségvetésében ezeknek, és mondhatom, arcpirító az a szegénység, amellyel ezek a dolgok dotálva vannak abban a költségvetésben, ahol ezekre a teljesen feleslegesen létesített és teljesen a gazdaságosság elve ellen évi hatmillió P-vel fenntartott egyetemekre, kollégiumokra, operára és ilyenekre milliók és milliók állnak rendelkezésre. Dániában, mint mondtam, egy egyetem van, de a nép mezőgazdasági oktatása, a tejintézmények, a tejszövetkezetek, a tehenészeti kultúra oly ideális fokra emelkedett, hogy szinte bámulatos. Miért nem ebben követjük a nyugati államok kultúráját?”³⁴ Pontosan a Klebelsberg ösztönzésére kibontakozott Alföldkutatás imponáló tudományos és a magyar történelemben egyedülálló gazdaságélénkítő eredményei³⁵ bizonyítják az 1925–1932 közötti oktatási és kulturális beruházások gazdasági indokoltságát és hasznosságát.³⁶

AZ ORSZÁGOS ALFÖLDI BIZOTTSÁG SZEREPÉNEK MINISZTERI MEGHATÁROZÁSA

Az 1928-ban alakult Szegedi Alföldkutató Bizottság mellett 1931-re megszerveződött a debreceni egyetem és a budapesti műegyetem alföldkutató bizottsága is. Még ebben az évben március 13-án Szegeden Klebelsberg Kuno gróf miniszter elnöklete alatt együttes ülést tartott a három tudományos

társaság.³⁷ Ezen az ülésen Klebelsberg Kuno gróf kifejtette az Alföldkutatás miniszteri támogatása mögötti kultúrpolitikai indokokat: „Az Alföldkutatás nagy nemzeti problémáival foglalkozó tudósok testületét bizonyára érdekelheti, hogy mi volt az a vezető kultúrpolitikai gondolat, amely arra indított, hogy az Alföldkutatás szolgálatába immár három főiskola bizottságát állítsam. A magyar állam a múltban a fővárosnak és a perifériáknak nyújtotta kulturális téren is a legtöbb segítséget. Ez volt az oka annak, hogy az Alföld városai abban az időben nem fejlődhettek nyugat-európai értelemben vett nagyvárosokká. Amit a történelmi fejlődés nem adott meg az Alföldnek, megadtuk az egyetemekben Szegednek és Debrecennek. (...) Az Alföld becsületes törekvéseinek a magyar tudomány nem jött úgy a segítségére, mint ahogy azt az Alföld megérdemelte volna. Nem igaz az, hogy itt nem volt kultúr-éhség. Régi kívánságunknak teszünk eleget, amikor az egyetemeket és a gazdasági iskolákat, tanyai népiskolákat építjük az Alföldön. A professzorok testülete előtt hangoztatnom kell azonban, hogy nem elégséges, ha az egyetemek dolgoznak a maguk falain belül. A két alföldi egyetem nyújtson egymásnak kezet, elsősorban az alföldi természettudományi problémák megoldására, a műszaki kérdéseket pedig vállalja magára a műegyetem Alföldkutató Bizottsága.”³⁸

A három egyetem Alföldkutató Bizottságainak közös szegedi konferenciáját követően Kogutowicz Károly vezércikkben méltatta Klebelsberg Kuno grófnak a tudományos Alföldkutatás megszervezésében elért érdemeit: „Négy éve, hogy az Alföldkutatás gondolata felvetődött. Szorgalmas és tervszerű munkásságukkal a szegedi alföldkutatók elérték ezalatt az idő alatt azt a nagy eredményt, hogy gróf Klebelsberg Kuno állott a mozgalom élére. Az ő szervező egyéniségének bekapcsolódása máris szép eredményben mutatkozik. Kívánságára megalakította a debreceni egyetem is, valamint a budapesti műegyetem is a maga külön Alföldkutató Bizottságát, és a három bizottság tagjai első ízben városunkban tanácskoztak március 13-án az Alföldkutatás célkitűzéséről.”³⁹

A három egyetem Alföldkutató Bizottságainak szegedi ülése után a kutatókból, egyetemi, múzeumi szakemberekből és ambiciózus gimnáziumi tanárokból álló tudományos társaság mellett Klebelsberg Kuno gróf intenciói szerint

³³ Tonelli, 1938. 173.

³⁴ Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Athenaeum Rt., Budapest, 1932. (Továbbiakban: KN 1931–1935.) VIII. 366.

³⁵ Vajda Tamás: A tudományos szegedi Alföldkutatás első évtizedei (1928–1949). In: Tudomány, oktatás, kultúra a két világháború közötti Magyarországon. Szerk. M. Pelesz Nelli. Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, Szeged, 2019. 60–71.

³⁶ Vajda Tamás: A szegedi alföldkutatás története. A Szegedi Alföldkutató Bizottság és az Alföldi Tudományos Intézet története (1928–1949). SZTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet, Szeged, 2024. 95.

³⁷ Klebelsberg Kuno gróf kultuszminiszter elnököl az Alföldkutató Bizottság értekezletén. Szegedi Napló 7. (1931) március 14. 2.

³⁸ A 200.000 lakosú Szeged jövő boldogságáról beszélt a szegedi árvíz évfordulóján a kultuszminiszter. Pesti Napló 82. (1931) március 13. 2.

³⁹ Kogutowicz Károly: Országos Alföldkutató Tanács. Szegedi Szemle 4. (1931) március 31. 1931. 1.

megszervezték az Alföld fejlesztésében érintett közéleti szereplők, országos és önkormányzati politikusok (miniszterek, államtitkárok, minisztériumi osztályvezetők, polgármesterek, fő- és alispánok, önkormányzati mérnökök) tárgyalási fórumát is.⁴⁰ A bizottság hivatalos megalakulására 1932. március 19-én Budapesten került sor.⁴¹ Klebelsberg Kuno gróf elnökké választása utáni beszédében időszerűnek tartotta, hogy az Alföld problémáinak megvitatására a tennivalókat megbeszéljék. „Ennek a mozgalomnak csak akkor lehet sikere, ha ebből a napi és pártpolitikát teljesen kikapcsolják, mint ahogy a mai összeövetelből is minden politikai vonatkozást kihagynak. Ez az értekezlet nem foglal állást sem a koncentráció mellett, sem ellene. (Helyeslés.) Szükség van azonban olyan organizáció-

lémákra az egész ország figyelmét és érdeklődését felhívja és a helyi viszonyok közvetlen vizsgálata s mérlegelése alapján igyekszik oly konkrét javaslatokat kidolgozni és a közvélemény elé vinni, melyek alkalmasak arra, hogy az alföldi lakosság, elsősorban pedig a mezőgazdaság égető gondjain és bajain segítsen és az országnak ezt az elsőrendű búzatermő és magas gazdasági kultúrával bíró vidékét a további sorvadástól és pusztulástól mentesítse.”⁴⁵

A képviselőház 1932. május 10-i ülésén báró Urbán Gáspár egységes párti képviselő felszólalásában említette a frissen megalakult Országos Alföldi Bizottságot: „Elismeréssel kell nyilatkoznom a megalakult alföldi bizottság működéséről, amelyben odavaló képviselőtársaim pártkülönbség nélkül te-

Az Országos Alföldi Bizottság széles körű programja kiterjedt a közigazgatási, közlekedési, városfejlesztési, mezőgazdasági, ipari feladatokra és azok gyakorlati megvalósítására is

ra, amely az egész Alföld nevében tud beszélni. [...] létre kell hozni egy oly számottevő szervezetet az összes érdekeltségek bevonásával, amely az alföldi problémákat helyesen ismeri fel s azok megoldására a legjobb úton és módon törekszik.”⁴² A bizottság céljáról Klebelsberg Kuno a békéscsabai vándorgyűlés után úgy nyilatkozott: „Közvetlenül az a célunk, hogy az alföldi gondolatot, az Alföld érdekeit annyira előretoljuk, kidomborítsuk, amennyire azt az Alföld és az Alföld által az egész ország jóléte megkívánja.”⁴³

Az Országos Alföldi Bizottság széles körű programja (amelyet a tudományos eredmények alapján határoztak meg) kiterjedt közigazgatási, közlekedési, városfejlesztési, mezőgazdasági, ipari feladatokra és azok gyakorlati megvalósítására.⁴⁴ A bizottság céljául tűzte ki, hogy az „Alföld nehéz viszonyaira és az itt felmerült és megoldásra váró nagyjelentőségű prob-

vékenyen vesznek részt.”⁴⁶ Három héttel később, május 31-én szintén a képviselőház ülésén Éber Antal említette Klebelsberg Kuno grófnak az Országos Alföldi Bizottságban végzett tevékenységét: „Klebelsberg Kuno gróf most az Alföldi Bizottság ülésén egyszerre olyan problémákkal hozakodott elő, amely problémákat az elmúlt tíz év alatt bizony, sajnos, teljesen elhanyagoltak.”⁴⁷

Klebelsberg Kuno gróf, miután lemondott a miniszteri posztról (1931. aug. 24.), egyre nagyobb aktivitással vett részt az Országos Alföldi Bizottság munkájának szervezésében. 1932. június 19-én a Délmagyarország napilap vezércikkében foglalta össze az Alföldi Bizottság programját: „Mit akar az Alföldi Bizottság, mely ideiglenes megalakulása után sorra járja az alföldi megyéket és városokat, és Szolnok és Békéscsaba után ma tartja harmadik vándorgyűlését Szegeden?

⁴⁰ A kultuszminiszter pénteken délelőtt az Alföldkutatókkal és a pénzügyminiszter kiküldöttével tárgyalt. Szegedi Friss Ujság 32. (1931) március 14. 3.

⁴¹ Érdekes beszédek hangzottak el az alföldi képviselők értekezletén. Magyar Hírlap 42. (1932) március 20. 2.

⁴² Országos mozgalom az Alföld megmentéséért. Budapesti Hírlap 52. (1932) március 20. 6.

⁴³ Klebelsberg Kuno gróf nyilatkozik békéscsabai látogatása után az Alföldi Bizottság munkájáról. Békésmegyei Közlöny 59. (1932) június 15. 1.

⁴⁴ T. Kiss Tamás: Bevezető. In: Klebelsberg Kuno. Szerk. T. Kiss Tamás. Új Mandátum, Budapest, 1999. 17.

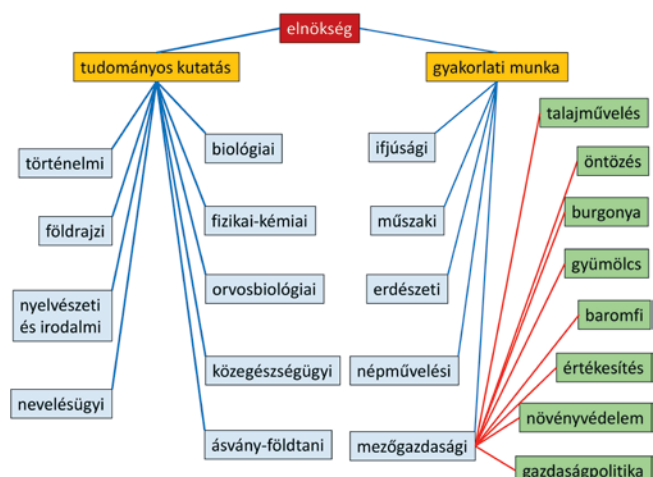
⁴⁵ Szentesi Hírlap, 1932. október 2. 4.

⁴⁶ KN 1931–1935. VII. 177.

⁴⁷ KN 1931–1935. VIII. 365.

A választ egyetlen mondatban sűríttem össze: az Alföldön esett történeti igazságtalanság jóvátételét. És miben áll ez az igazságtalanság? Ezt számos kisebb dolog mellett három főponton foglalom össze. Nem számolnak eléggé az Alföldnek az ország többi részeinél keletibb földrajzi fekvésével. A török uralom következtében közel két század kiesett a nagy magyar róna életéből. A kiegyezés korában pedig, mikor Magyarország óriásit haladt, az Alföld aránylag kedvezőtlenebb elbánásban részesült. [...] Az Alföldi Bizottság egyúttal mint decentralizációs liga is fog működni. Korántsem éllel Budapesttel szemben, hanem azért, hogy az Alföld megkapja vagy megtartsa, amire nélkülözhetetlenül szüksége van. [...] Ismétlem, hogy nem kerestünk ellentéteket sem a fővárossal, sem a Dunántúllal szemben, csak a magunk jussát követeljük. Ezért járjuk az Alföld törvényhatóságait, megyéit és városait, és helyi bizottságokat alakítva, ez utóbbiakról képviselők kiküldését kérjük az Országos Alföldi Bizottságba. Így alulról fölfelé építve, létrehozunk egy szervezetet, amely valóban hivatva lesz az alföldi gondolatnak és az Alföld érdekeinek képviselőjére, mert az Alföld legjobb fiúiból fog állni, akik ezt a nagydarab magyar földet szeretik és képesek érte gondolkodni, írni, agitálni és cselekedni. A napi- és pártpolitika tőlünk teljesen távol áll; nem azt keressük, ami elválaszt, hanem ami az Alföld lakosságát, társadalmát összeköti.”⁴⁸

Csatári Bálint értékelése szerint Klebelsberg hangsúlyai szinte váteszien szólnak a mának is. Alföld Bizottság azóta

A Szegedi Alföldkutató Bizottság szervezeti felépítése (kézirat a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban, jelzet: G. H. 1001.) 1933. 5.

sincs,⁴⁹ a rendszerváltás utáni Alföld-program pedig pontosan ezen okok miatt nem tudott létrejönni és kibontakozni.⁵⁰

Klebelsberg Kuno gróf 1932. augusztus 28-án a *Pesti Napló* vezércikkében utolsó összefoglalását adta az Országos Alföldi Bizottság programjának: „A húszas évek folyamán egész alföldi irodalom fejlődött ki. (...) Ez az irodalmi előkészítés megkönnyíti az Országos Alföldi Bizottságnak a működését is, amely arra törekszik, hogy a közvitatkozások során kikristályosodott alföldi követeléseket a gyakorlati megoldás útjaira vezesse. Bárminő hasznos tehát az Alföld ügyére az alföldi irodalom kifejlődése, már csak azért is, mert erre az eddig elhanyagolt nagy darab magyar földre ráirányította a közfigyelem fényszóróját; mindamellett két tévedést vitt be a köztudatba, amelyeknek elterjedése az Alföld érdekében szükséges munka körül sok zavart okozhat. Az egyik az, mintha a tanyarendszer kialakulása valóságos nemzeti szerencsétlenség lenne elannyira, hogy az államhatalomnak a tanyásoknak községekbe való tömörítésére kellene hatnia. A másik tévedés pedig az, hogy az alföldön végzett vízrendezési munkálatok károsnak bizonyultak, mert az Alföld éghajlatának kedvezőtlen elváltozásához, a szárazság elhatalmasodásához, s ezen felül a szikesek terjedéséhez vezettek.”⁵¹

Az Országos Alföldi Bizottság 1932. szeptember 5-i nyíregyházi vándorgyűlésén elmondott beszédében Klebelsberg gróf határozottan és nyíltan megszabta a bizottság feladatait: „Szükséges, hogy legyen egy szervezet, mely nem mandátumot kér a néptől, hanem erőt akar hozni a vidéknek. Ilyen szervezetnek szántuk mi az Alföldi Bizottságot, amely meggyéről megyére, városról városra megy, mindenütt tájékozik a helyi szükségletek felől, s abból megcsinálja az Alföld szükségleteinek képét, s felemeli szavát a képviselőházban, felsőházban, bármely más illetékes helyen, amely alulról felfelé kapván meg bizalmát és erejét, olyan dolgokat fogunk vele megcsinálni, melyek megfelelnek az Alföldi Bizottság működéséhez fűzött várakozásoknak. Hogy ennek az országrésznek javát előmozdíthassuk, az Alföldi Bizottság úgy szervezkedik, hogy meggyéről megyére, városról városra jár, ott megalakul a helyi bizottság és az kiküldi azután a maga tagjait, ebből alakul meg az Országos Bizottság, mely beszélni fog az egész Alföld nevében. Ma a világhelyzet olyan, hogy [homlokterében] elsősorban a gazdasági kérdések

⁴⁸ Klebelsberg Kuno: Az Alföldi Bizottság. Délmagyarország 8. (1932) június 19. 1–2.; KLEBELSBERG, 1932. 178–183.

⁴⁹ Csatári Bálint: Párhuzamok a klebelsbergi és a mai Alföld-programok között. In: Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete 1994. (Gróf Klebelsberg Kuno Alapítvány Füzetek 1.). Szerk. Klebelsberg Éva. Gróf Klebelsberg Kuno Alapítvány, Budapest, 1994. 49.

⁵⁰ Csatári Bálint: Változások és új területi folyamatok az Alföldön. In: Akadémia, a nemzet tanácsadója. Tanulmánykötet Glatz Ferenc 70. születésnapjára. Szerk. Láng István. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 2011. 115–125.

⁵¹ Klebelsberg Kuno: Az Alföld problémái. Pesti Napló 83. (1932) augusztus 28. 1.

Az Országos Alföldi Bizottság 1932. szeptember 18-i szentesi kiszállása

állanak, és az Alföldi Bizottság programja is ennek megfelelően elsősorban gazdasági kérdések megoldására irányul.⁵² Klebelsberg Kuno gróf özvegye visszaemlékezése szerint „1932. szeptember első felében az Alföldre utazott. Tanácskozássra hívta össze a polgármestereket, hogy megbeszéljék az alföldi ifjúság boldogulásának egyengetését. Már induláskor sem érezte jól magát, de mint mondta, nem maradhat el arról az értekezletről, amelyet ő hívott össze.”⁵³ Szeptember 18-án az Országos Alföldi Bizottság szentesi nagygyűlésén mondta el utolsó beszédét Klebelsberg Kuno gróf. Ebben távlati célt tűzött a bizottság elé: „el akarunk menni minden alföldi városba, és meg akarjuk vitatni azokat a kérdéseket, amelyek ott a legfontosabbak. Elmegyünk mindenhova, hogy megtudjuk a bajokat, kívánságokat. Ki akarjuk, de ki is fogjuk építeni szervezetünket a legteljesebb mértékben. Meg akarjuk nyerni az embereket eszméinknek, hogy szavunk legyen a sajtóban, a képviselőházban s általában a közélet minden mezején, és ha mögénk állnak azok a rétegek, akikért dolgozni akarunk, úgy nem frázis, hanem komoly valóság lesz, hogy milliók nevében beszélünk, hogy mögöttünk van az Alföld népe. Mi nem mandátumot, nem tagdíjat kérünk. Nem! Mi adni, mi ennek a magyar földnek hozni akarunk valamit. Ehhez a munkához kérem az Önök támogatását.”⁵⁴

KLEBELSBERG KUNO ALFÖLDPOLITIKÁJÁNAK UTÓLAGOS MEGÍTÉLÉSE

Mivel Klebelsberg Kuno gróf a Szegedi Alföldkutató Bizottságnak „programját és munkakörét szinte a legapróbb részletekig kidolgozta, megállapította, és amelynek a nemzet jövője érdekében történő rendkívül fontos és nagyjelentőségű minden megmozdulását halála pillanatáig irányította”⁵⁵, a bizottság a gróf halálát követően 1932. november 26-án a szegedi városháza közgyűlési termében Somogyi Szilveszter polgármester elnökletével nagyszabású estet rendezett a miniszter emlékére. Ezen Berecz János egyetemi tanár kiemelte: „Klebelsberg Kuno gróf halálával két árva maradt: Szeged és az Alföldkutatás gondolata. Szeged már elsírta bánatát, most az Alföldkutató Bizottság emlékezik meg nagy halottjáról,⁵⁶ aki a nagy összeomlás után elsőnek ismerte fel az alföldi problémák között Szeged város jelentőségét.⁵⁷ [...] Hogy a biztatásban, a lelkesítésben, a reménykeltésben Klebelsberg gróf mennyire szuggesztív erejű volt, szinte magával ragadó, azt tudják mindazok, akiknek alkalmuk volt beszédeinek hatását megfigyelni. Bízunk benne, hogy ez a hatás most a holtá után sem fog megszűnni. Mert a mostani válságból a kibontakozás nem lehet tétlenség, kishitűség és lemondás, hanem amint ő annyiszor hangoztatta: csak a munkába vetett bízalom és a magyar föld jövőjében való erős hit.”⁵⁸

A következő időszakban az országos közvéleményben is megindult Klebelsberg Kuno gróf életművének kanonizálása: egyre több elismerő, méltató vélemény fogalmazódott meg munkásságáról.⁵⁹

A felsőház 1933. június 26-i ülésén Ruffy-Vargha Kálmán egységes párti képviselő, aki egyben a debreceni gazdasági akadémia igazgatója is volt, felszólalásában a világ gazdasági válságból való kilábalás egyik lehetséges útjaként említette Klebelsberg Kuno gróf alföldi programját: „bátor vagyok a magas kormányhoz szíves figyelmébe ajánlani az Országos Alföldi Bizottság programját, amely bizottságnak derék elnöke, boldogult Klebelsberg Kuno gróf – sajnos – már nincsen közöttünk, de az ő programja él, és ezt a programot a kormány legalábbis

⁵² Országos érdeklődés központjába került Nyíregyháza az Alföldi Bizottság vándorgyűlése alkalmából. Nyírvidek 53. (1932) szeptember 7. 4.

⁵³ Életutunk. Gróf Klebelsberg Kunoné Botka Sarolta visszaemlékezései. Szerk. Máriaföldy Márton. KDNP Szeged-városi szervezete, Szeged, 1992. 75.

⁵⁴ A magyar Alföld élni akar. Az Alföldi Bizottság szentesi nagygyűlése imponáló módon juttatta kifejezésre az Alföld élni akarását. Szentesi Hírlap 14. (1932) szeptember 20. 3.

⁵⁵ Klebelsberg Kuno gróf emlékeztetése ülést tart az Alföldkutató Bizottság. Szegedi Napló 8. (1932) november 24. 4.

⁵⁶ Kegyelettel adózott Klebelsberg Kuno Gróf emlékének az Alföldkutató Bizottság. Szegedi Napló 8. (1932) november 27. 2.

⁵⁷ Az Alföldkutató Bizottság Klebelsberg-emlékülése a városházán. Szegedi Friss Újság 33. (1932) november 27. 2.

⁵⁸ A Szegedi Alföldkutató Bizottság ünnepi ülése Klebelsberg Kuno gróf emlékeztetése. Szegedi Új Nemzedék 14. (1932) november 27. 2.

⁵⁹ Ujváry Gábor: „Világosan átgondolt és szisztematikusan építkező kultúrpolitika”. A kortársak és az utókor Klebelsbergéről. In: „A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter”, gróf Klebelsberg Kuno. Szerk. Ujváry Gábor. Kairosz, Budapest, 2013. 132.

kezdje meg, mert ha legalább megkezdji, az ország érdekében cselekszik, mert a munkanélküliségen segít elsősorban.”⁶⁰

A képviselőház 1936. március 26-i ülésén Mezey Lajos egy-
eséges párti képviselő felszólalásában szintén elismerően szólt
Klebensberg alföldfejlesztési politikájáról: „A telepítés tehát
lényegében érinti az egész Alföld-rendezés nagy problémáját.

való előmozdítását kötelességemnek tartom. A mezőgazda-
sági munkásság- és a kubikuskérdés kezelését a szónoklatok,
a tüneti kezelés és a kísérletek korszakából át kell vinnünk
a tervszerű, átfogó munka korszakába. Ezt célozza az az akció
– az ilyen betegségek koncentrikus kezelésének akciója –,
amelyre a múltkor már rámutattam. Ez megindult, és remé-

A mostani válságból a kibontakozás nem lehet tétlenség, kishitűség és lemondás, hanem csak a munkába vetett bizalom és a magyar föld jövőjében való erős hit

Igenis, magam is elkerülhetetlennek tartom a mezőgazdasági
és kubikusosztály foglalkoztatása és gazdasági megerősítése
érdekében (Helyeslés.) nagy, általános és az egész Alföld gaz-
daságpolitikai kérdéseit megoldó tervek, problémák mielőbbi
végrehajtását. [...] Ezt az álláspontot az alföldi bizottságban
a legerősebben és a legklasszikusabban képviselte a nagy Kle-
bensberg Kuno. Fát, vizet és utat kell biztosítani az Alföldnek.
Az intenzívebb termelés, a termelés fokozása, az a szempont,
hogy minél kisebb területnek minél nagyobb legyen a gazda-
sági hozadéka és az a szempont, hogy minél kisebb területen
minél több ember tudjon megélni, csak az alföldi kérdés in-
tézményes megoldásán keresztül és által várható, hogy meg-
felelően érvényesül.”⁶¹

A képviselőház 1937. június 5-i ülésén Fabinyi Tihamér
penzügyminiszter (1935–1938) az Alföld problémáinak leg-
hatékonyabb megoldásaként idézte fel az Alföldi Bizottság öt
évvel korábbi programját: „A mai napon tartotta meg újraala-
kuló közgyűlését évekig tartó szünet után az Alföldi Bizott-
ság. Nagy örömmre szolgál, hogy ez a bizottság, melynek
rég munkájában magam is részt vettem, ismét megalakult,
és újra van egy centrális társadalmi szerve ennek a kérdésnek,
amely a magyarság sorsdöntő kérdései közé tartozik. Ebből az
alkalomból innen is, mint pénzügyminiszter, alá akarom húz-
ni, hogy az alföldi gondolat munkálását észszerű keretek közt

lem, hogy nagy eredményeket fog hozni. Ezt célozza az ön-
tözés is, amelyre vonatkozólag a kormány törvényjavaslatot
is terjesztett elő, amely 14 éves program keretében igen nagy
összeget, 80 millió P-t szán erre a tervszerű munkára.”⁶²

Fabinyi miniszter beszéde után tíz nappal, június 15-én
a képviselőház ülésén vitéz Martsekényi Imre egyéges párti
képviselő tért ki felszólalásában az Alföldi Bizottság munkás-
ságára: „Az öntözésnek a további lökést tagadhatatlanul az
Országos Alföldi Bizottság adta meg, melyről a legnagyobb
elismeréssel kell szólanom.”⁶³ Fabinyi miniszter és Martseké-
nyi képviselő elismerő szavai arra is felhívják a figyelmet, hogy
a gazdasági világválság tapasztalatainak fényében is ugyanazt
a gazdaságélénkítő programot látják a legcélravezetőbbnek,
amit Klebensberg Kuno gróf és a körülötte álló szakemberek
már 1929-ben kidolgoztak és a Szeged környéki tanyavilágban
a gyakorlatban sikerrel alkalmazták.”⁶⁴

Klebensberg Kuno gróf a magyar történelemben egyedül-
álló területfejlesztési programot hajtott végre az Alföld tudo-
mányos célú kutatási és ezek eredményei alapján meghatáro-
zott sokoldalú gazdasági-társadalmi fejlesztési programjának
kormányzati támogatásával. A népiskolai, középiskolai, fel-
sőoktatási és tudományos-közművelődési beruházásai szer-
ves egységbe kapcsolódtak össze és gyökeresen orvosolták
a nagytáj addigi elmaradottságát.

⁶⁰ Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés felsőházának naplója. Athenaeum Rt., Budapest, 1934. II. 399.

⁶¹ Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Athenaeum Rt., Budapest, 1936. (Továbbiakban: KN 1935–1939.) VI. 534–535.

⁶² KN 1935–1939. XIV. 349.

⁶³ KN 1935–1939. XIV. 349.

⁶⁴ Vajda Tamás: Klebensberg Kuno gróf szerepe a tudományos Alföldkutatás megszervezésében és kormányzati támogatásában. In: „A kultúra tarthatja meg, és teheti ismét naggyá”. Tanulmányok Ujváry Gábor hatvanadik születésnapjára. Szerk. Dubniczky Zsolt – Hermann Róbert – Kocsis Annamária – Ligeti Dávid – Orosz László. Ráció Kiadó, Budapest, 2020. 200.